

Az „Eötvös József levelezésének kiadása” NKFIH-projekt (2015–2019)

záró beszámolója

Az "Eötvös József levelezésének kiadása" projekt keretében 2015 és 2019 között összegyűjtöttük haza és külföldi köz- és magángyűjteményekből Eötvös József levelezésének mintegy 5000 darabját. Ezzel az anyaggyűjtés legnagyobb része lezárult. A négy korszak köteteiből (1848-ig, 1848-as hivatali levelezés, 1849–1867 és 1867–1871) a módosított munkatervnek megfelelően az első két kötet összeállítása, átírása és textológiai munkálatai befejeződtek. A kötetek kéziratát a beszámolóhoz papír alapon csatoljuk. A harmadik és negyedik kötet esetében az átírások és az alapszövegek kialakítása a terveknek megfelelően haladt előre. A munkálatok az "Eötvös József levelezésének kiadása II." NKFIH-projekt (K 131564), vezető kutató Dr. Cieger András, kutatási projekt keretében folytatódnak.

2015

Az „Eötvös József levelezésének kiadása” NKFIH kutatócsoport (K 112137) a futamidő első évében megszervezte a társult kutatókból, szerződéssel alkalmazott munkatársakból és hallgatói alkalmazottakból álló team munkáját. A munkában Gángó Gábor vezető kutató, Deák Ágnes és Hermann Róbert szenior kutatók, Cieger András, Hörcher Ferenc és Völgyesi Orsolya társult kutatók, Czifra Mariann munkatárs, Híz Ágnes és Smrcz Ádám segédmunkatárs, Mórocz Gábor, Huber Ágnes és Péter Krisztina hallgatói alkalmazott vettek részt.

Az év során kialakítottuk az informatikai hátteret. Ennek keretében létrehoztunk az Excel adatbázist, amelyben az év végével bezárólag több, mint 1.800 levelet regisztráltunk, azaz a munkatervben foglalt minimális vállalást (az 1971-es kiadásban foglalt 350 levél megháromszorozását) már jelentősen túlteljesítettük. Továbbá kialakítottuk és beüzemeltük a „felhő”-t, amely egy belső hozzáférésű, jelszóval védett internetes tárhelyen tárolja és teszi a

kutatók számára elérhetővé a kéziratok fotóit, az elektronikus kézikönyvtárat, a levelek filológiai kutatási egységül szolgáló, dokumentum formájú „kartotékokat”, az eddig átírt, illetve szövegfelismerővel dokumentum-formára hozott levélszövegeket. A „felhő” mérete az év végén kb. 40 GB volt. Címe: <https://owncloud.btk.mta.hu/>.

Magyar és külföldi közgyűjteményekből az első év során több mint 1800 levél került feltárássra és összegyűjtésre digitális másolat formájában. A gyűjtés és fényképezés, illetve más módon történő digitális adatrögzítés a következő közgyűjteményekben történt meg, általában teljes, esetenként részleges feltárással: Axioart és más aukciós portálok; Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, Bécs; Békés Megyei Levéltár; Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Berlin; Ercsi Eötvös Múzeum; Erdélyi Római Katolikus Státus Levéltára, Esztergomi Prímási Levéltár; Universitätsbibliothek Heidelberg; Kalocsai Érseki Levéltár; Kiscelli Múzeum; Universitätsbibliothek Leipzig; magántulajdonú levelek; MTA KIK Kézirattára; Bayerische Staatsbibliothek, München; Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum; Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára; Orvostörténeti Múzeum Levéltára; Petőfi Irodalmi Múzeum; Plósz Katalin magángyűjteménye; a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye; Sümegi Múzeum; Zsidó Vallási Történeti Gyűjtemény.

Továbbá együttműködés keretében megkezdtük a munkát a BBTE Magyar Történeti Intézetében Hunyadi Attila vezetésével megalakult kutatócsoporttal (tagjai: Horváth Csaba, Majoros Péter, Molnár Csilla, Pethő Hunor).

Belföldi kiküldetésre Esztergomba és Kalocsára, külföldi kiküldetésre Berlinbe került sor. Az év utolsó negyedében került sor a kutatócsoport átszervezésére a 2016. év feladataival, illetve más megbízások miatt esedékes személycseréssel összefüggésben. E munkát a következő személyi összetételű kutatócsoport végezte el: Gángó Gábor vezető kutató; Deák Ágnes és Hermann Róbert senior kutatók; Cieger András, Hörcher Ferenc, Völgyesi Orsolya társult kutatók; Balázs Péter munkatárs; Smrcz Ádám segédmunkatárs; Németh György szerződéssel foglalkoztatott munkatárs; Csörgőné Szent Andrea intézeti adminisztrátor; Horváth Csaba, Huber Ágnes, Majoros Péter, Matolcsi Réka, Molnár Csilla, Péter Krisztina, Pethő Hunor hallgatói alkalmazott

2016

A 2016. évben tovább bővült az owncloud.btk.mta.hu cím alatt található felhő, amelyben elérhetők az eddig összegyűjtött kéziratfotók, az eddig elkészült átírások, valamint a 172 állományra bővült digitális segédkönyvtár. A felhő Eötvös-anyagainak jelenlegi mérete kb. 43 GB. Az első néhány száz átírás tapasztalatai alapján ez évben elkészült az átírási szabályzat, amely mind a társult kutatók, mind a szerződött munkatársak és hallgatói alkalmazottak számára vezérfonalul szolgál. Az elkészült kartotékok száma 2500 körül jár. Az összesítő Excel-táblázatban részben a levelek nagyszámú bővülése, részben a táblázat kezeléséért felelős személy többszöri változása miatt pótlásokra és aktualizálásra van szükség.

2016-ban jelentősen előrehaladt mind a hazai, mind a külföldi könyvtárakban és levéltárakban az anyaggyűjtés. Befejeződött az OSzK-ban található levelek 2015-ben megkezdett összegyűjtése. A végéhez közeledik az 1848-as miniszteri hivatali levelezés összegyűjtése és lefényképezése a MNL OL-ban: kb. 1500 levél adatai és fényképei vannak a birtokunkban. A MNL OL egyéb állagaiból (K 26, P 16, P 91, P 307, P 1842, I 34, R 277), illetve Mikrofilmtárából további jelentős mennyiségű új, nagy részint ismeretlen levelet sikerült feltárni. Továbbá megtörtént az Esztergomi Prímási Levéltárnak, a Tiszántúli Református Egyház Levéltárának a feltárára, amelyekből összesen kb. 100 új levél került elő. Sikeres volt a kutatás a Magyar Nemzeti Galéria Adattárában és a Budapesti Műszaki Egyetem Levéltárában is, és eddig ismeretlen gyermekkori Eötvös-levelekre bukkantunk az ELTE Eötvös Collegium levéltárában.

Ebben az évben került sor az OSzK kutatási témánk szempontjából releváns szabadpolcos állományának a teljes áttekintésére, amelynek során a levelezésről nagy mennyiségű adat került a birtokunkba. Kolozsvárott az Erdélyi Katolikus Státus Levéltárából és az Unitárius Egyház Levéltárából száznál több, túlnyomó részint 1848-as és 1867 és 1871 közötti, teljesen ismeretlen miniszteri hivatali iratot kutattak fel kutatócsoportunk határon túli hallgatói alkalmazottjai. Jelentős eredményeket hozott a levelezés útján folytatott franciaországi anyaggyűjtés is. A Dijoni Állami Levéltárból megszereztük nemcsak az Eötvös-Montalembert-levelezés számos darabjának fényképét, hanem nagy mennyiségű más, korabeli magyar vonatkozású anyagot is. További levelek begyűjtését eredményezte, illetve számos nyitott kérdés tisztázását segítette elő a Mme Vivienne de Montalembert-rel, illetve Meaux grófjával – Charles de Montalembert örökösivel – folytatott levélváltásunk is.

Egy kutató kolozsvári kutatóútja során 2016 áprilisában tájékozódott az Erdélyi Katolikus Státus Levéltárában, valamint az Unitárius Egyház Levéltárában folyó kutatásokról, és a projektben részt vevő hallgatók segítségével teljes körűen feltárta, és PDF-másolatban kigyűjtötte az Egyetemi Könyvtárban a Mikó Imre gróffal folytatott levelezést. Ezen túlmenően kötetlen előadás keretében tájékoztatta az érdeklődő oktatókat és hallgatókat a projektről, illetve felvette a kapcsolatot román kollégákkal is, amelynek eredményeképpen sikerült fotómásolatban megszerezni Nagyszebenből az Andrei Şagunával folytatott levelezés ma hozzáférhető darabjait. Egy kutató krakkói tanulmányútja során feltárta és fényképmásolatban összegyűjtötte a Friedrich von Raumerrel folytatott levelezés 5 darabját, és tisztázta a „Berlinki” néven emlegetett forráscsoporthoz tartozó levelek provenienciáját. Egy kutató innsbrucki tanulmányútja során áttekintette Jakob Fallmerayer naplóit, és kigyűjtötte belőlük az Eötvös-Fallmerayer-levelezésre vonatkozó számos testimóniumot, illetve a kapcsolataikra vonatkozó további információkat.

2016-ban elkészült az 1848-ig terjedő levelezés darabjai közül a legfontosabb 100-150 levél átírása. Előrehaladt az MNL OL H szekciójában található 1848-as hivatali levelezés átírása (elkészült: H 2, H 6, H 12, H 13, H 14, H 15, H 20, H 25, H 31, H 34, H 37, H 38, H 44, H 47, H 48, H 52, H 54 nem iktatott). Ezen túlmenően ugyancsak előrehaladt az Erdélyi Katolikus Státus Levéltárában feltárt iratok átírása.

Felvettük a kapcsolatot az Arany János levelezését sajtó alá rendező kutatócsoporttal az akadémiai hivatali levelezés ügyében.

Egy hallgatói alkalmazott az év során tudományos előadást tartott kutatási eredményei felhasználásával: *Domeniul Cluj-Mănăştur între anii 1867-1869* (A kolozsmonostori uradalom 1867–1869-ben), in: Conferința națională a studenților și doctoranzilor, ediția a XXIV-a – istorie, arheologie, muzeologie, istoria artei, patrimoniu (Egyetemi hallgatók és doktoranduszok 24. országos konferenciája – történelem, régészet, muzeológia, művészettörténet, örökség) 2016. november 11–12., szervező: Departamentul de Istorie, Arheologie și Muzeologie, Facultatea de Istorie și Filologie, Universitatea „1 decembrie 1918”, Alba Iulia (Történelem, Régészet és Muzeológia Tanszék, Történelem és Filológia Kar, 1918 december 1 Tudományegyetem, Gyulafehérvár)

Egy kutató az Osztrák Tudományos Akadémia készülő szociológiatörténeti kézikönyvébe (főszerk.: Karl Acham) írt Eötvös József- és Széchenyi István-szócikkéhez használta fel a projekt eredményeit.

2017

Befejeződött a gyűjtés az MNL OL-ban a H 59, H 60, H 61, P 654 és P 1830 állagok feltárásával, összegyűjtésével és fotózásával [P 654 és P 1830 fotózandó; a H gyűjtés Németh György, a P gyűjtés Cieger András munkája; még várjuk az elkészült H 60 és H 61 fotók és jegyzék átadását]. Befejeződött a feltárás, gyűjtés és fotózás az Erdélyi Unitárius Egyház Levéltárában és az Erdélyi Katolikus Státus Levéltárában. [Pethő Hunor és Horváth Csaba munkája.] További leveleket tártunk fel a BME Levéltárából [Cieger András], a Csongrád Megyei Levéltárból [Cieger András]; Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem levéltárából [Cieger András], a Hadtörténeti Levéltárból [Hermann Róbert]. A MNL OL-ban és Erdélyben a kutatók maguk fényképeznek. A munkálatok során felszínre kerülő hiányosságok pótlása folyamatos [Smrcz Ádám munkája].

Az átírások közül elkészült: német nyelvű levelezés [Tamás Ágnes, ellenőrzés: Deák Ágnes]; MNL OL H7 [Smrcz Ádám]; H 56 1848 1-től H 56 1848 22-ig [Pethő Hunor]; H 56 1848 23-tól H 56 1848 37-ig [Huber Ágnes]; H 56 1848 39-től H 56 1848 52-ig [Smrcz Ádám]; H 56 1848 53-tól H 56 1848 198-ig [Horváth Csaba] H 57 [Palotás Zsolt]; H 58 [Smrcz Ádám]; H 59 1848 1-10a_1-től H 59 1848 1-147_3 [Palotás Zsolt]; H 59 1848 2-140_1[-2] [Tamás Ágnes]; H 64 [Balázs Péter]; H 67 [Balázs Péter]; H 68 [Balázs Péter]; H 69 [Horváth Csaba]; H 70 [Horváth Csaba]; H 75 [Pethő Hunor]; H 92 [Pethő Hunor]; H 103 [Pethő Hunor]; N 31 [Smrcz Ádám]; OPKM [Huber Ágnes]; Kolozsvár Unitárius [Pethő Hunor]; Nagyszebeni Şaguna-levelek [Horváth Csaba]; Kolozsvári Státus Levéltár [Horváth Csaba].

2017 során megszüntettük Péter Krisztina hallgatói alkalmazását. 2017 végével távozott a projektből társult kutatónk, Hörcher Ferenc.

2018

A 2018. évben a 2016. évi beszámolóval együtt elfogadott, módosított munkatervnek megfelelően folyt a kutatás. Kialakítottuk a futamidő végéig érvényes, részben módosított

működési kereteit a projektnek: megkaptuk az engedélyt egy év hosszabbításra, a kutatócsoportból és a szerződéses munkatársak közül más elfoglaltságok, illetve forráshiány miatt távozott Hörcher Ferenc és Horváth Csaba (2017 végén), Pethő Hunor (2018 júniusában) és Smrcz Ádám (2018 végén). Szerződéssel, illetve fizetés-kiegészítéssel csatlakozott a kutatócsoporthoz Palotás Zsolt, Robotka Andrea és Tóth Kálmán.

Informatikai háttér:

A felhőben a levélfotók, az átírások, a digitális kézikönyvtár anyagai és más segédletek rendezettek és naprakészek (Robotka Andrea). Az összesítő táblázat naprakész.

A kartotékok száma: kb. 3600 volt (Balázs Péter, Deák Ágnes, Gángó Gábor), ehhez járult további kb. 1200 db 1848-as hivatali irat, amelyről az alap-adatok és rövid regeszta adnak majd számot. A 2019. évben ehhez jön még több száz új kartoték az MTA KIK RAL 2018 őszen fotózott anyagairól. A kutatást segítő digitális kézikönyvtárban több mint 220 tétel forráskiadvány és szakirodalom érhető el.

Az 1848-as VKM anyagainak összegyűjtése, fotózása és feldolgozása az MNL OL-ban maradéktalanul megtörtént.

A 2018. évben, elsősorban Cieger András és Deák Ágnes szakismeretének és munkaráfordításának köszönhetően, Smrcz Ádám fotózási munkája mellett, új lendületet vettek a levéltári alapkutatások, amelyek során a következő gyűjteményekből, valamint eddig szisztematikusan fel nem tárt periferikus szakirodalomból kerültek elő eddig ismeretlen Eötvös-levelek, amelyek valamennyi kötetet gazdagítják (ezen belül különösen az 1849-1866 és 1867-1871 közötti időszakot felölelő köteteket):

Különösen jelentősek az MTA KIK Kt. RAL állományából feltárt további levelek, kb. 1.000 felvétel (Cieger András, Deák Ágnes). Továbbá: MNL OL R 277, R 507 (Deák Ágnes); ELTE Levéltár (Cieger András); SOTE Levéltár (Cieger András); MTA KIK Eötvös-noteszek átnézése (Deák Ágnes); MNL elmaradt fényképek pótlólag (X szekció, Smrcz Ádám); Gyulafehérvári érseki levéltár gyűjtés (Pethő Hunor); MNG Irattára (Cieger András); PPKE HTK Levéltára (Cieger András); OSzK Irattára (Cieger András); Egyháztörténeti szakirodalom (Balázs Péter); elszórt régebbi közlések összegyűjtése (Smrcz Ádám, Cieger András); DLA Marbach (Cieger András, Gángó Gábor); Universitätsbibliothek Leipzig (Cieger András, Gángó Gábor); MNL OL Zemplén megyei levéltár (Cieger András); Die Zweigstelle des staatlichen Gebietsarchivs in Neuhaus (Státní oblastní archiv Treboni -

oddeleni Jindrichuv Hradec) (Cieger András, Gángó Gábor), Lőcsei Állami Levéltár (Deák Ágnes, Gángó Gábor), MNL OL VKM (Cieger András), MNL OL I, P, R, X szekciók (Cieger András), Biblioteca Marciana, Venezia (Deák Ágnes, Robotka Andrea), Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat Könyvtára (Deák Ágnes), Esztergomi Prímási Levéltár, Hám-Akták (Cieger András), Pannonhalmi Főapátság Főkönyvtára, Pannonhali Főapátság Levéltára (az intézmény által feltárt levelezés; Cieger András, Gángó Gábor).

2017-ben valamennyi német nyelvű levél átírása megtörtént (Tamás Ágnes). Az átírásoknak az ellenőrzése 2018-ban befejeződött (Gángó Gábor), illetve az ellenőrzött átírások alapján megtörtént a teljes német nyelvű levélállomány (kivéve: 2018-as gyűjtések és Montalembert-levelezés) magyarra fordítása, illetve a meglévő fordításoknak az eredeti szöveggel való egybevetése és javítása (Tóth Kálmán).

2019

Az „Eötvös József levelezésének kiadása” NKFIH-projekt futamidejének ötödik, hosszabbítási évében sor került az első, 1848-ig terjedő levelezést tartalmazó kötet (kb. 200 levél) főszövegének és textológiai jegyzetapparátusának összeállítására (Völgyesi Orsolya, Tóth Kálmán közreműködésével), belső lektorálására (Gángó Gábor), és a lektor által javasolt módosítások átvezetésére. A kézirat tartalomjegyzékét PDF fájlban feltöltve, a kézirat egészét papír alapon nyújtjuk be a jelen szakmai jelentéssel egyidejűleg. Ugyancsak elkészült a második, 1848-as hivatali levelezést tartalmazó kötet (kb. 1000 levél) főszövegének összeállítása (Hermann Róbert és Balázs Péter), illetve a kézirat első felének belső lektorálása (Gángó Gábor), valamint a javítások átvezetése. A kézirat tartalomjegyzékét és a közlésre nem kerülő, csak regesztában felvett levelek listáját PDF fájlban feltöltve, a kézirat egészét papír alapon nyújtjuk be. A második kötet anyaga (a közölt és a regesztában felvett levelek aránya) az időközben feltárt gyűjtésre, terjedelmi okokra, és a projekt kapacitására tekintettel még módosulhat.

A harmadik (1849-1867) és a negyedik (1867-1871) kötetekhez tartozó levelek gyűjtése és átírása jelentősen előre haladt az év folyamán (Deák Ágnes és Cieger András munkája).

A 2019. évben további gyűjtésre került sor az alábbi gyűjteményekben: Pannonhalmi Bencés Főapátsági Levéltár és Főkönyvtár (Kruesz Krizosztom főapát feltáratlan hivatali levelezése; Gángó Gábor), Makói Levéltár (Balázs Péter), Gilicze János ny. levéltáros magángyűjteménye (Balázs Péter), Evangélikus Országos Levéltár (Cieger András), MNL OL K szekció, illetve az MNL Ol más fondjaiban (Cieger András), Magyar Izraelita Levéltár (Gángó Gábor), Theodore von Kármán Papers, California Institute of Technology Archives, Pasadena, CA (Prof. Dr. Frank Tibor gyűjtése), az 1868/69-es zsidó kongresszushoz kapcsolódó levelek gyűjtése korabeli nyomtatványokból (Gángó Gábor), elszórt folyóiratkozlések (pl. az Uránia 1912-es évfolyamából) (Cieger András), ÖStA Bécs, pótlások (Deák Ágnes), Central Archives for the History of the Jewish People, Jerusalem (levélben megrendelve).

A felhő terjedelme a 2019. év végén 233 GB volt.

Konferencia-előadások 2019-ben:

Cieger András: Eötvös József az oktatás szabadságáról és az Akadémia feladatairól, in: *Schlett István 80. születésnapja tiszteletére rendezett ünnepi konferencia*, 2019. január 11., ELTE ÁJK Kari Tanácsterem Budapest, Egyetem tér 1-3.

Cieger András, Eötvös Loránd, a miniszter, in: *Tudományos ülészak Eötvös Loránd halálának 100. évfordulója alkalmából*, 2019. január 14., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, Széchenyi István tér 9.

Gángó Gábor, Confessional Autonomy in Hungary: József Eötvös's Point of View', in: *"Unhealed Breach" or a Good Divorce? The Hungarian Jewish Congress (1868–69) and the "Schism" in Historical Perspective*, ELTE/HAS, Budapest, 5 – 6 February 2019.

Publikációk 2019-ben:

Cieger András, Eötvös Loránd, a miniszter, in: *Magyar Tudomány* 180 (2019/9.), 1317–1325.

Deák Ágnes, Cieger András: 1867 szimbolikus világa. MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest, 2018, in: Budapesti Könyvszemle 31 (2019/1-2.), 93-94.

Deák Ágnes, Fegyverek helyett tollal, in: Századok 153 (2019/3.), 503-520.

Deák Ágnes, Konzervatív kiegyezési kísérlet 1863 tavaszán, in: Századok 153 (2019/5.), 1233-1268.

Deák Ágnes, Pártfogói barátság védszárnyai: Vachott Sándorné és Eötvös József, in: Irodalomismeret 2019/1, 77-92.

Hermann Róbert, A forradalom és szabadságharc centenáriuma a magyar történetírásban, in: Századok 153 (2019/3.), 477-501.

Völgyesi Orsolya, Az eperjesi kollégiumtól az elmeógyógyintézetig: Vachott Sándor irodalmi kapcsolatrendszerének rétegei, in: Irodalomismeret 2019/1., 15-28.

Budapest, 2020. január 29.

Gángó Gábor

vezető kutató